

könyvtárközi kölcsönzésből, vagy akár a teljes szolgáltatásból, 30%-a csak a kölcsönadó könyvtár által felszámolt késedelmi díjat hárítja át az olvasóra, míg 9%-nál a saját késedelmi díjat alkalmazzák.

Mit tesz a dokumentum elvesztése esetén?

Erre a kérdésre is többen azt válaszolták, hogy ilyen még nem fordult elő. 21 könyvtár kitiltja az olvasót a további könyvtárközi kölcsönzésből, vagy akár a teljes szolgáltatásból, 20-ban pedig az új dokumentum vételi árát fizetetik meg. A válaszadók többsége a kölcsönadó könyvtár által felszámított költséget hárítja át az olvasóra, míg 9 könyvtár meglepő válasza az volt, hogy különböző okokból nem kérnek térítést az elvesztett dokumentumért.

Adnak-e vissza pénzt, ha a megrendelés nem teljesült?

A kérdésre 12 könyvtár nem válaszolt, míg 65-ben vagy nem foglalkoznak vele, vagy nem tudtak válaszolni. Ennek fő oka az, hogy a számlát csak a teljesített kérések után állítják ki. 43 könyvtár téríti vissza az általában előre átutalt térítési díjat, ha a felhasználó az előtt törli a megrendelését, mielőtt azt továbbították volna; ha a dokumentum beérkezése több időt vesz igénybe, mint amit a megrendelő megjelölt; ha a szakkönyvtáros letiltja a megrendelés kiküldését, vagy a kért dokumentum megvan a könyvtár állományában; végül ha a katalógus nem egyértelmű.

A könyvtárközi kölcsönzés mely részének adminisztratív költségeit számolja fel a megrendelőnek?

A lehetséges válaszok a hosszabbítás, az elvesztett dokumentum intézése, a késedelmes eset és a vissza nem hozott könyvek utánjárás költségei. A válaszadó 117 könyvtár közül 73% nem számítja fel adminisztratív költséget, míg 26% első sorban az elvesztett dokumentum intézéséért.

Mit tesz az időben vissza nem hozott dokumentumokat kölcsönzőkkel?

A válaszadók mintegy fele nem szembesül ezzel a problémával, mivel a megrendelők vagy előre fizetnek, vagy főleg fénymásolatokat küld. Mindössze 15 könyvtár számítja fel ezért díjat 1–5 font között. Több könyvtárban a hallgatók olvasói rekordjába tesznek különböző következményekkel járó megjegyzést (pl. a tanév végén kell fizetni).

A kérdés második része a vissza nem kapott dokumentumok számára vonatkozott. A válaszadók közül 58 könyvtárban ez a szám kisebb évi 50 dokumentumnál, 7 könyvtárban 51–100 között, 13 könyvtárban 101–200 között, míg négy könyvtárban évi több mint 350 esetet számoltak. Egy könyvtár jelezte, hogy a késedelmi díj bevezetése után jelentősen csökkent a vissza nem hozott könyvek száma.

Összehasonlítás az 1994. évi felméréssel, a jelenlegi irányok

Bár lényegesen nem változott a helyzet az előző felmérés óta, a tendencia azt mutatja, hogy egyre több helyen térítetik meg a szolgáltatást (közvetlenül a felhasználóval vagy a tanszékekkel). Első helyen a késedelmi díjak bevezetése áll, amit az elvesztett dokumentum térítése követ.

1994-ben még kevés könyvtár hivatkozott az elektronikus dokumentumok használatára. 1998-ban már nyilvánvalóvá vált, hogy növekszik a teljes szövegű elektronikus folyóiratok használata. Ebben az esetben a könyvtár előfizet a CD-ROM-ra vagy az internetes elérésre, a felhasználók azonnal megkapják a kért dokumentumot, és csak a nyomtatás költségeit kell megfizetniük. A csak jeladó információt tartalmazó adatbázisok használata pedig növeli a könyvtárközi megrendelések számát.

/CLINTON, Pat: Charging users for interlibrary loans in UK university libraries – a new survey. = Interlending & Document Supply, 27. köt. 1. sz. 1999. p. 17–29./

(Viszocsekné Péteri Éva)

Könyvtárközi együttműködés és rivalizálás (lengyelországi példával)

Az ironikus hangvételű cikk szerint az emberiség már a pattintott kőkorszakban „feltalálta” az együttműködést, mert többek közös érdeke fűződött hozzá.

A könyvtárak egymástól teljesen elszigetelve, akár nem is tudva tették a dolgukat jó hosszú ide-

ig. „Ahány ház, annyi szokás” volt jellemző valamennyi könyvtár alkalmazta eljárások és szabályok összességére.

Amikor a gyűjtemények közül kezdtek kiemelkedni a nagyok, presztízsbeli és rivalizálási hajlamaiktól ösztökélve minden jelentősebb könyvtár

szeretett volna a többinek etalonja lenni. Mindenesetre – korántsem egyenes és kikövezett úton – kezdetét vette a könyvtári munka különféle oldalainak és vonatkozásainak egységesítése, majd szabványosítása.

Most eltekintve a végletes eseményektől (tűzvész, árvíz, földrengés stb.), amikor szinte reflexszerűen kooperálnak egymással a könyvtárak is, normális körülmények között korántsem számíthat minden együttműködési szándék, sőt: együttműködési parancs sikerre.

Ez nem jelenti azt, hogy az önkéntesség szigorú betartása és a jól definiálható közös érdek esetén a kisebb-nagyobb együttműködési kezdeményezések többsége eleve kudarcra lenne ítélve. Ellenkezőleg: ezek a rendszerint konzorciumnak, megállapodásnak és koalíciónak titulált esetek gyakorta szép eredményeket teremnek.

Esetenként még a presztízs és a rivalizálás is hasznos lehet. Így pl. azok a lengyel könyvtárak, amelyek elsőként jutottak számítógépes berendezésekhez, velük kellő tapasztalatot szerezvén, szívesen instruálták a mind több „számítógépesező” társukat.

Ám a rivalizálás ördöge hosszasan nem szokott aludni (még az USA-ban sem, amitől a különböző könyvtárak fenntartóiktól előzékeny magatartást, illetve különféle nyertes pályázatokat remélnek). Lengyelországban a korszerűsödés körül akkor éleződött ki a nagykönyvtárak rivalizálása, amikor már valóban „nem babra ment a játék”. Arról van szó, hogy a VTLS, illetve a Geac rendszert használó könyvtár csoportok, azaz az ország legjelentősebb könyvtárai hosszú ideig nem tudtak meg egyezni a Mellon Alapítvány ama kínálatának megpályázásában, amelynek elérendő célja a nagykönyvtárak autentikus együttműködésének megteremtése volt. Sok kritika, vita és veszekedés nyomán a pályázat végül is elkészült, ám az előzmények ismeretében meglehetősen kétséges, hogy a benne részt vevő könyvtárak számára ez a pályázat pozitív eredménnyel zárul.

ŚLIWIŃSKA, Maria: Wpółpraca i rywalizacja bibliotek: esej okolicznościowy. = Bibliotekarz, 2. sz. 1999. p. 3–5./

(Futala Tibor)

Az óhajtott, a nem vállalt és a megvalósult nemzetközi együttműködés a szlovák könyvtárügyben

A jelentősebb szlovákiai könyvtárakat tömörítő társulás, a *Slovenská asociácia knižnic* kérdőíves felméréssel tudakolta meg, hogy tagjai részt vesznek-e, illetve miként vesznek részt a nemzetközi együttműködésben. A kérdőívet a tagkönyvtárak kb. fele részre küldte vissza kitöltve, összesen 31 intézmény.

A 31 résztvevőből 13 nem folytat nemzetközi együttműködést. Ha a nem válaszoló intézmények (a „fegyelmetlenségből” nem reagált turócszentmártoni nemzeti könyvtárat és a pozsonyi egyetemi könyvtárat kivéve, minthogy mindkettő intenzív nemzetközi kooperációnak örvend), illetve a felmérés keretében negatív választ adó intézmények számát összeadjuk, azt állapíthatjuk meg, hogy a jelentősebb szlovákiai könyvtárak 71%-a kívül marad a nemzetközi együttműködésen.

A felmérés negatív választ adó résztvevői egytől egyig fontosnak tartják, a globalizálódó világ körülményei közepette szinte elkerülhetetlenek a nemzetközi könyvtári és nem könyvtári vérkeringésbe történő bekapcsolódást. Hogy egyelőre mégsem vállalkozhatnak rá, annak okai a következők:

- A gyümölcsöző együttműködés idő- és személyzetigényes, feltételezi az idegennyelv-tudást. E követelményeknek a jelentősebb szlovákiai könyvtárak többsége egyelőre nem tud megfelelni.
- A műszaki és pénzügyi feltételek sincsenek meg kellő szinten a könyvtárakban.
A 18 pozitív választ küldő könyvtár nemzetközi együttműködésére az alábbi „paraméterek” jellemzők:
- A legtöbb könyvtár azonos funkciójú külföldi partnerével/partnereivel kooperál. Aztán a nemzetközi szervezetekben való részvétel, a Mellon Alapítvány finanszírozta CASLIN-keretbe történt bekapcsolódás, és az országban lévő külföldi kulturális intézmények (pl. a Goethe Intézet) szolgáltatásainak igénybevétele következik az együttműködési forma megjelöléseként.
- Az együttműködés meghatározó tartalma az állománygyarapítás: 16 könyvtár él vele. Közülük 13 csak ajándékok fogadására van berendezkedve. Ezen az úton-módon öt év alatt 65 ezer könyvet, 1939 folyóiratot és 6 CD-